

František STELLNER a kol.,

Úvod do studia historie,

Praha 2023, Karolinum, 434 s.,

ISBN 978-80-246-5476-8

Úvod do studia historie, vydaný roku 2023 v nakladatelství Karolinum, je rozsáhlou publikací šestičlenného autorského kolektivu, v jehož čele stojí profesor František Stellner z Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, dále docent Tomáš Nigrin, ředitel Institutu mezinárodních studií působící na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, a doktoři Roman Míšek, historik a arabista z Ministerstva obrany České republiky, Pavel Szobi z katedry severoamerických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a Radek Soběhart s Markem Vokounem z Fakulty sociálně ekonomické Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Kniha je zamýšlena jako úvod do problematiky historické vědy pro všechny zájemce o obor historie, ale také jako učebnice pro nastupující studenty bakalářského studia historie a věd s ní příbuzných. Od roku 2014, kdy na Masarykově univerzitě v Brně vyšel dvoudílný *Úvod do studia dějepisu*,¹ se tak po devíti letech jedná o další pokus etablovaných historiků podat začínajícím studentům základní vhled do tohoto oboru.

Práce je členěna do čtyř oddílů o rozsahu zhruba 350 stran textu. První z nich, nazvaný „Historie jako věda“, začíná od zcela základních pojmů. Představuje definici termínů „věda“ či „výzkum“ a popisuje jejich dělení i význam jednotlivých klasifikací. Až po tomto krátkém úvodu je čtenáři předloženo vysvětlení nejzákladnějších termínů jako „historie“, „dějepis“, „minulost“, „dějiny“ apod., včetně rozdílů v jejich chápání. *Úvod do studia historie* na tomto místě předkládá poměrně stručné shrnutí jednotlivých konceptů, které má studujícím poskytnout přehlednou materii pro jejich uchopení a schopnost je jednoduše charakterizovat. V této souvislosti se k doplnění nabízí publikace *Koncepty a dějiny* z roku 2014

¹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Úvod do studia dějepisu I*, Brno 2014.

sepsaná autorským kolektivem vedeným Lucií Storchovou.² Kniha nabízí obsáhlý výklad k jednotlivým pojmům, včetně jejich historického vývoje a proměn chápání. Za vzorový příklad lze uvést hned základní termín „historie“, v *Úvodu* objasněný jako znalost, respektive popis toho, co bylo vyvádáno o minulosti, načež jen naznačí absenci všeobecně platného vymezení. Hlubší analýza *Konceptů a dějin* však představuje charakteristiku hned dvojí: 1) jako způsob či praxe pojednání o (lidské) minulosti, vyznačující se určitými specifiky v porovnání s jinými formami jejího výkladu, jakou je například „mýtus“. Nebo 2) pojem v generickém smyslu, u kterého se ptáme po povaze či koncepci (lidské) minulosti samotné, přičemž v tomto pojetí je úzce propojen s filosofií dějin. Oba tyto aspekty jsou pak dále analyzovány, čímž je dostatečně pokryto obě vymezení „historie“, ve své první charakteristice rozuměné spíše termínem „historiografie“.

Míru a styl popisnosti předurčuje charakter obou titulů. *Koncepty a dějiny* jsou oproti *Úvodu* textem obracejícím se na již alespoň mírně pokročilé studující a praktikující historiky i historičky, jimž hodlá podat co možná nejúplnější výklad právě rozebíraného konkréta. Takováto koncepce výkladu má samozřejmě své limity a nemůže detailně přiblížit nespočet existujících termínů. Mnoho z nich je tudíž zařazeno ve výkladu bez zvláštní pozornosti. Naproti tomu zcela odlišně zacílený i strukturovaný *Úvod* se podrobněji vrací k jednotlivým specializovaným pojmům na jiných místech textu, a tak je například výklad termínu „historie“ oddělen od filozofie dějin, která je sice popsána ve stejném oddílu, nicméně v samostatné kapitole.

Stručná pozornost je věnována také příbuzným vědním oborům. Obsáhleji se už však zabývá užitečností a rolí historie, která překračuje půdu úzkého kruhu akademické obce a stává se součástí veřejného prostoru, kde může zastávat mnohé role – od zábavného čtení až po určujícího aktéra soudních líčení či politických pří. Jasně a stručně dokáže na tomto místě také odpovědět na často pokládanou otázku o praktickém významu historického bádání a výuky dějepisu. Obé představuje jako důležitý činitel utváření národní identity (aktuální i v současném evropském dění), nebo vývoj práva a státní politiky. Větší část prvního oddílu je pak věnována rozboru filosofie a teorie dějin a historismu, za nimiž následuje přehled vývoje evropské a americké historiografie, který i přes znač-

² LUCIE STORCHOVÁ A KOL., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014.

né zestručnění skvěle sekunduje základní přehledové publikaci Georga G. Iggerse *Dějepisectví ve 20. století*.³ Tento obecný přehled je následován kratší kapitolou o historiografii v českém prostředí. Obojí je užitečným úvodem o původu dále rozebíraných témat.

Druhý oddíl představuje členění historie. Začíná patrně nejtypičtější periodizací, která je vedle klasického rozdělení období od pravěku až po moderní dějiny následována také alternativními možnostmi, jakými jsou například marxistická periodizace socioekonomických formací nebo strukturální periodizace, kladoucí důraz na asynchronní plynutí historického dění, typicky zastoupené trojitým časovým „trváním“ Fernanda Braudela. Dále pak územní a prostorové členění historie, v jehož rámci jsou v krátkosti představeny jednotlivé proudy územně rozděleného historického výzkumu od dějin regionálních, přes národní až po kontinentální. Nejobsáhlejší částí je pak tematické členění historie, které nepřináší přehled pouze základních zaměření jako dějiny politické, hospodářské, sociální či třeba vojenské a církevní, ale dostatek prostoru je zde věnován také v českém prostředí nepříliš známým tématům historického bádání. Jako příklad lze uvést dějiny pojmu a dějiny vědění, nebo křížené a sdílené dějiny.

Následuje nejobsáhlejší oddíl nazvaný „Teorie, metodologie, metody, přístupy, tvorba odborného textu“. Stejně jako první začíná i tento přehledem definic pojmů, přičemž za nejzákladnější lze předpokládat ty, které našly své místo v samotném názvu oddílu, tedy termíny jako „teorie“, „metodologie“ nebo „metoda“. Identicky jako v případě definic v první části publikace i zde platí, že autoři zvolili cestu předat na jednom místě co možná nejstručnější vymezení popisovaných pojmů, které od sebe zvýrazněním oddělují. Pokud čtenář hledá například obsáhlejší analýzu termínu „metoda“, která je na příslušném místě redukována do definice „formalizovaného postupu, během něhož poznáváme a analyzujeme předmět zkoumání“,⁴ pak se opět spíše obrátí na *Koncepty a dějiny*. Zde je sice „metoda“ představena v základu velmi podobně, avšak dále je zdůrazněna její pojmová mnohoznačnost, která se neomezuje pouze na určitou techniku bádání, jak by mohlo uvedené vymezení implikovat. Pod metodou je tak možné předpokládat třeba i styl myšlení či světónázor. Do výkladu je pak plynule zařazena i historická metoda a objasnění vybraných teoretických problémů spjatých s metodami obecně.

³ GEORG G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.

⁴ FRANTIŠEK STELLNER A KOL., *Úvod do studia historie*, Praha 2023, s. 140.

Úvod do studia historie nabízí odpovědi také v případě těch termínů, které nemusí začínající studující nutně znát. Uvést lze například „ontologii“ či „epistemologii“. Kniha však nezůstává pouze u jednotlivých definic, ale plynule přechází do širšího výkladu, v jehož rámci se však vynořují další a další pojmy, které jsou rovněž doplněny příslušným pojednáním. Čtenář je tak relativně rychle zahlcen nepřeborným množstvím definic, což leckdy vede ke ztrátě pozornosti či orientace v textu. Po tomto terminologickém úvodu následuje popis obecně vědních metod, které jsou těmi nejzákladnějšími, se kterými se začínající student historie může seznámit (indukce, dedukce, přímá a nepřímá metoda či metoda sondy), a dalších metod, které užívají například pomocné vědy historické nebo sociologie.

Dále se třetí oddíl zabývá „historickou metodou“, kterou autoři definují jako základní postup při zpracování historického výzkumu. Ten dělí do čtyř fází, počínaje heuristikou, přes pramennou kritiku, interpretaci a analýzu, uplatňující v textu dříve rozebrané metodologie a metody, až po konečné psaní odborného textu. Podle mého názoru jde pro studující o vůbec nejdůležitější kapitolu v celé publikaci. Jako jediná je navíc rozčleněna na úzce zaměřené podkapitoly reflektující jednotlivé části postupu v rámci historické metody. Čtenář se zde seznámí s tím, co všechno lze považovat za odborný text a jaká specifika mají jeho jednotlivé druhy. Dále je zde věnována pozornost například pramenům, bibliografii, správné podobě citací a poznámkového aparátu nebo struktuře odborného textu. Nejvíce prostoru je však v tomto oddílu věnováno dalším již úzce specializovaným metodám jednotlivých směrů historického bádání, mezi kterými lze jmenovat metody hospodářských a sociálních dějin, metody kvantitativního výzkumu, mikrohistorie, strukturální metodu, diskurzivní analýzu a mnoho dalších. Mezi popisy jednotlivých metod jsou však vměstnány také různé historiografické přístupy, což místy tenduje k nepřehlednosti textu.

Na závěr publikace je umístěn nejkratší ze čtyř oddílů pojmenovaný „Historie v praxi“. V první kapitole se vrací zpět do studentského prostředí a věnuje se stylu, jazyku a vůbec formálním náležitostem kvalifikačních prací během studia. V té poslední zase blíže přibližuje studium v zahraničí. Ostatní kapitoly se věnují praktické činnosti historika či studenta historie v rámci historické obce či jejich působení směrem k laické veřejnosti. Je zde tedy prezentována například etika vědecké práce a komunikace ve vědě, nakladatelská činnost nebo popularizace historie.

Pokud by měl někam čtenář-student zaměřit svoji pozornost po přečtení historické metody v předchozím oddílu, tak právě sem.

Úvod do studia historie vychází z velmi obsáhlého množství literatury, která se historické vědě a všem jejím aspektům popsaným výše věnuje. Jednotlivé položky tohoto seznamu však nenajde čtenář pouze v závěrečném seznamu zdrojů, ale aktivně vstupují přímo do textu. A to i přesto, že charakter publikace vědecký aparát nevyžaduje. Výhody citací zařazených přímo v textu není zajisté třeba zmiňovat. Avšak za největší přednost považují shrnutí literatury na závěr každého probíraného tématu, nejčastěji představené jako látka „Ke studiu“, u tematických členění nebo popisu jednotlivých metod doplněné ještě literaturou uvedenou jako „Příklad“. Fakt, že jsou tyto dílčí seznamy uvedeny za každým specificky rozebíraným tématem (v některých případech na každé stránce), a nikoli například až na konci kapitoly, je čtenářsky příjemný a užitečný zároveň, neboť okamžitě a přehledně nabízí možnost právě přečtené téma blíže nastudovat skrze další literaturu. Obzvláště přínosné je to v případech, kdy je vyložena hůře uchopitelná látka, kterou je tak skrze odkazované publikace možné lépe pochopit. Doposud poslední na začátku zmíněný *Úvod do studia dějepisu* z roku 2014 takové možnosti nenabízí, a zatímco celkový počet využitě a doporučené literatury v letošním *Úvodu* dosahuje desítek stran, čtenář toho staršího je odkázan na hubený seznam několika jednotek publikací „k dalšímu čtení“ na konci každé kapitoly.

Další výrazná pozitiva této publikace však hledám jen marně. Naopak zde vystává daleko rozměrnější řada nedostatků. Předně chci na tomto místě zmínit, že *Úvod do studia historie* hodnotím jako studující oboru, přičemž jsem stejnojmenný předmět na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy jen relativně nedávno (budou tomu čtyři roky) absolvoval. Velmi dobře si tak uvědomuji jak možnosti začínajících studentů, tak obsah předmětu.

Za první a snad nejzávažnější nedostatek považují nadměrnou složitost užitého jazyka, který na mnoha místech překypuje neúměrně odborným výrazivem. Tomu dokáže porozumět cílová čtenářská skupina – tj. převážně studenti prvního ročníku – poměrně obtížně, případně vůbec. Fakt, že si tuto skutečnost, jak se alespoň v případě některých slov zdá, autoři uvědomovali, podporují jejich dodatečná vysvětlení na různých místech v textu. Jedná se však pouze o několik málo případů a ve většině se musí čtenář spokojit s tím, že některým termínům prostě zprvu neporozumí a jejich význam musí hledat na jiných místech. Zároveň

složitost formulací, respektive vysvětlení některých pojmů, které jsou v textu zvýrazněny tučně, a tudíž poukazují na důležitost popisovaného, nechává čtenáře ve zmatku a nepochopení.

Za příklad lze uvést úvodní definici historické sémantiky, která při historickém výzkumu aplikuje „strukturálně-lingvistické metody a analyzuje vývoj či proměny významu lexikálních jednotek a jejich souborů, tedy působení mimojazykové reality, společenského a historického vývoje a sémantický vývoj lexika“.⁵ Nezkušenému čtenáři tato slova zřejmě mnoho neřeknou. Je škoda, že zde není uveden konkrétní příklad, na kterém by bylo možné aplikací metod historické sémantiky blíže ilustrovat. Tento fakt zamrzí daleko více, když si uvědomím, že na několika málo místech se v publikaci jasné a povedené příklady ke složitějším definicím vyskytují. Namátkou lze zmínit představení strukturálních dějin, kde autoři skrze citaci historika Paula Veyna předkládají praktický příklad přehledně znázorňující rozdíly mezi výzkumnými otázkami událostní a strukturální historie: „Událostní historie si bude klást otázku: ‚Kdo byli oblíbenci Ludvíka XVIII.?’ Strukturální historie bude nejprve uvažovat nad otázkou ‚Co je oblíbenec?’...“⁶ V textu jsou však rozesety poměrně nahodile a jen u jednotek případů – vyvstává tak dojem absence nějaké zřetelnější koncepce, se kterou jsou tato vysvětlení čtenáři předkládána.

Druhým výrazným nešvarem, který komplikuje celkové pochopení popisované látky, je nešťastná kompozice jednotlivých částí textu. V případě vysvětlování metod jsou některé při své zmínce ihned dopodrobna popsány, jiné jsou odbyty sdělením, že na jejich bližší vysvětlení si musí čtenář počkat v některé z následujících kapitol, které mohou být zařazeny až mnoho desítek stran poté. Podobně nepřehledným se zdá popis dané problematiky v rámci textu příslušné kapitoly, kde jsou některé z pojmů podány v lehkém nástinu hned na jejím začátku a hlubší popis je vyložen až během pokročilého výkladu. K těm se následně přidávají další a další pojmy, které ve čtenáři vzbuzují pocit příslovečné valící se sněhové koule nabalující stále více hmoty. Ve výsledku tak převládne dojem příliš hutného textu, který spíše než k pochopení vede k frustraci.

Ukázkovým příkladem je kapitola „III.11 Paměťová studia“, kde pojmy jako „kolektivní vzpomínání“ či „paměť národa“, sdílející významově stejný popis, od sebe dělí několik stran. Operují přitom s konceptem

⁵ F. STELLNER A KOL., *Úvod*, s. 301–302.

⁶ F. STELLNER A KOL., *Úvod*, s. 291.

„paměti“, jehož vysvětlení je opět rozděleno – první část stojí na začátku kapitoly, druhá se nachází mezi oběma pojmy a poslední za nimi. Až na tomto místě také stojí definice paměťových studií, která by zajisté měla mít místo hned na začátku kapitoly. Takový přístup působí dojmem spíše nahodilého hromadění pojmů. Inspirací k řešení by mohla být první (úvodní) kapitola knihy, ve které jsou všechny důležité pojmy k tématu vysvětleny na úvodních řádcích.

S výše zmíněným souvisí neustálé přidávání dalších a dalších pojmů, kterých jsou v každé kapitole desítky. Zajisté jsou vhodné pro představení daného konceptu, pokud s ním zrovna čtenáři operují a nejsou si jisti, co znamená. Na druhou stranu je pro proklamovaného cílového čtenáře, který teprve začíná se studiem historie, jejich zdánlivě nekončící množství značnou komplikací, která brání opět autory proklamovanému cíli – základnímu vhledu do jednotlivých problematik. Totéž platí pro představení tematických okruhů historie na konci druhého oddílu a jednotlivé metody v oddílu následujícím. Spíše než učební text pro začínající studenty tak kniha působí jako kompendium pojmů historické vědy.

Otázkou také je, zda je pro úvodní učební text do studia historické vědy důležité poměrně detailně rozebírat témata typu metod klijodynamiky či kliometrie, nebo tematické členění historie jako křížené dějiny či sdílené dějiny? Začínajícím studujícím by se jistě více hodil podrobný výklad především v základních oblastech, od kterých mohou dále rozvíjet znalosti. Bohužel je v knize těmto tématům často věnováno stejně, nebo dokonce méně místa než méně známým konkrétům. Opět se tak ukazuje, že kniha představuje spíše přehled pojmových definic než srozumitelný učební text.

Úvod do studia historie se obrací především na začínající studenty bakalářského studia oboru historie, jimž si vytkl za cíl vyložit základní vhled do vybraných problémů historické vědy. Tento záměr se dle mého názoru příliš nezdařil. Kvůli spojení výše uvedených nedostatků, především často (na úvodní bakalářské úrovni) nesrozumitelného jazyka a formulací či absence konkrétních příkladů, které mnohdy nevedou k pochopení popisované látky, jsem přesvědčen, že čtenáři musí v mnoha případech naopak již disponovat alespoň základním přehledem v daném tématu, aby text pochopili. Dochází tedy k naprostému převrácení cíle textu. Pro čtenáře bude zajisté vhodné pustit se na začátku studia jen do několika vybraných kapitol a ke zbytku se vracet až v budoucnu. *Úvod* tak ve svém důsledku nabývá podoby spíše encyklopedického přehledu pojmů než základního učebního textu a jeho charakter by zajisté lépe

vystihl titul *Úvod do metodologie historické vědy*, který by byl adresován učenějšímu čtenářstvu.

Jan STRUPEK

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta

DOI: 10.14712/24645370.3205